

PŘÍNOSY A NÁKLADY ČLENSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V EVROPSKÉ UNII

Petr CHVOJKA, Praha

1. Úvod

Ekonomická teorie i historické zkušenosti s procesy evropské integrace vypovídají shodně o diferencovaném dopadu těchto procesů na jednotlivé země. Různí se jak výše nutných průvodních nákladů spojených s jejich začleněním do Evropské unie, tak i přínosy, které ze členství v EU pro ně plynou. Při posuzování a prognózování příslušných dopadů na danou ekonomiku je nutno brát v úvahu, že tyto náklady a přínosy představují celou škálu či hierarchii působení: jejich dopad se různí v závislosti na tom, zda jde o náklady přímé či nepřímé, krátko či dlouhodobě realizované, zda mají charakter vysloveně finanční (např. pomoc z fondů EU a naopak příspěvky dané země do společného rozpočtu EU atp.) či zda jde o faktory působící „jinak než přes peníze“. Ty mohou vývoj reálné sféry ekonomiky ovlivňovat i přímo. Dosavadní zkušenosti vypovídají, že při determinaci výsledků začlenění dané ekonomiky do EU

- dlouhodobě převažují pozitiva,
- v jejich souhrnu dlouhodobě převažují nepřímé přínosy, které jdou nad rámec finančních přínosů, resp. negují či převyšují případné (původně třeba i nepříznivé) finanční dopady,
- výsledné dopady na danou ekonomiku jsou v tomto kontextu ovlivněny nejen okolnostmi působícími ze strany EU, ale i ze strany vlastní ekonomiky, přičemž ve hře jsou jak objektivní, tak i subjektivní momenty.

Celkový efekt je tak otázkou působení celé hierarchie faktorů, několikaúrovňově – a přitom souběžně – podmiňujících průběh, úspěšnost a výsledky procesu zapojování ekonomiky dané země, jejích segmentů, oblastí a jednotlivých subjektů do evropského ekonomického komplexu. Některé z těchto přínosů a nákladů je možno průběžně sledovat a kvantifikovat (např. finanční toky probíhající mezi EU a ČR při naplňování programů PHARE a dalších forem předvstupní pomoci, přímé dotace z různých fondů EU atp.). O jejich výsledném dopadu lze říci, že i po přeformulaci strategie vůči novým žadatelům o členství v EU v roce 1999 do podoby tzv. Agendy 2000 (a stejně tak nyní Agendy 2007) pravděpodobně budou objemově převyšovat nad budoucími „protisměrnými toky“ členských příspěvků ČR do rozpočtu EU. Odhaduje se, že ČR bude nejméně po jedno desetiletí čistým příjemcem pomoci z prostředků EU.

Určité pochyby o reálnosti této předpovědi vyvolaly údaje, které začátkem října 2002 pronikly na veřejnost z pracovního dokumentu Evropské komise, sumarizujícího odhady o finančních tocích mezi novými členskými zeměmi a EU v prvních letech po rozšíření. Podle tohoto materiálu by ČR hned v prvním roce po vstupu, tj. v r. 2004, skončila se schodkem: „prodělala“ by 185 mil. eur (přibližně 5,5 mld. Kč). Relace příjmů a výdajů by se však pro ČR měly výrazně obrátit již

*) Stať vychází z tezí, které autor předložil na pracovním semináři „Přínosy a náklady členství ČR v EU“, pořádaném Asociací pro studium mezinárodních vztahů v Praze dne 13. 6. 2002.

v r. 2006 (kladné saldo 244 mil. eur). Jde o důsledek toho, že by nové členské země měly hned od začátku hradit plný příspěvek do rozpočtu EU, zatímco příjmy z něj jim budou narůstat postupně, a to zpětně, vždy až následující rok. Aby postavení „nováčků v EU“ nebylo po vstupu horší než před ním, Brusel údajně zvažuje poskytnout jim určité dočasné dotace, kompenzující tyto nepříznivé relace finančních výdajů a příjmů (ostatně vyplácené i Finsku, Švédsku a Rakousku bezprostředně po jejich vstupu). Po prosincovém summitu v Kodani je zřejmé, že nyní i ČR bude hned od prvního roku členství více dostávat než odvádět do rozpočtu EU.

Nelze však zůstat u takto zúženého záběru, omezujícího komplexnost výše naznačeného chápání problému. Neměli bychom se snažit jen o ustavení a – byť i kvalifikované – vedení určité „účetní knihy“, sumarizující jednotlivé finanční přínosy a náklady integrace. (V úplnosti zdokumentovat a vyhodnotit příslušné finanční toky mezi ČR a EU je ostatně nad možnosti a síly jednotlivce, nemajícího k dispozici průběžný přísun potřebných údajů. Vůbec se proto nebudu pokoušet o jejich vyčerpávající kvantifikaci a komparaci.)

Smyslem tohoto příspěvku má tedy být nikoliv povytce „účetnické bilancování“, ale spíše **systemové podchycení cest, způsobů a determinant, které ovlivňují tím či oním směrem vývoj vztahu příslušných přínosů a nákladů spojených s přistoupením ČR k EU**. Snahou je vytypovat, co za dané konstelace determinant ovlivňuje maximalizaci docíleného ekonomického efektu. Obrazně řečeno, výsledkem by měl být určitý, základní souvislosti národního hospodářství podchycující, náčrt „mapy možné – optimální – cesty k maximálnímu efektu“. ¹⁾ (Přitom ani tento průměr s mapou není přesný: mapa je plošná, dvourozměrné zobrazení. My bychom však potřebovali podchytit a utřídit hierarchii příslušných determinant jako fakticky vícerozměrovou strukturu či několikaúrovňové vazby.)

2. Inventarizace rozhodujících determinant

Máme-li zmapovat jednotlivé úrovně ovlivňující výsledný vztah přínosů a nákladů členství dané země v EU, je účelné odlišit v prvé řadě determinanty na úrovni makroekonomické, národohospodářské (popř. vyšší) a na úrovni mikroekonomické, podnikové. Obě úrovně se, samozřejmě, v praxi úzce prolínají. Jde o určitou funkcionální jednotu či hierarchii paralelního působení jim vlastních determinant, a to při existenci významných, avšak kvantitativně těžko podchytitelných zpětných vazeb. Apriorní kalkul výsledného dopadu na příslušnou ekonomiku – ve smyslu vypracování nějakého schématu, plánu či výpočtového algoritmu jako návodu na „maximalizaci prospěchu národní ekonomiky jako celku ze zapoje-

1) Pokud jde o realizovaný ekonomický efekt, jeho nejvhodnějším a nejpoužívanějším kritériem je růst hrubého domácího produktu na obyvatele dané země. Se všemi svými problémy neposkytuje ani tento ukazatel jednoznačnou a přesvědčující výpověď (pokud nevíme – a to vědět nemůžeme – jaký by byl růst HDP bez zapojení do EU). Je však zřejmě „nejsyntetičtější“ výrazem toho, co se s ekonomikou děje. Např. v případě Irsku dosahoval ukazatel jeho HDP na obyvatele v momentu vstupu do tehdejšího EHS, tj. v r. 1973, 60 % průměru za tento celek, zatímco dnes dosahuje neuvěřitelných 122 %. (Při hodnocení tohoto pozitivního integračního výsledku nelze ovšem opomenout často citovaný údaj, že Irsko v mezidobí svého členství přijalo z prostředků společenství pětikrát více než vložilo do jeho rozpočtu formou svých členských příspěvků.)

I když se v tomto ohledu hlásím k nutnosti širšího záběru, při nástinu přínosů a nákladů ovlivňujících efekt ze zapojení do EU úmyslně nechávám zcela stranou neekonomické aspekty tohoto zapojení. Nemělo by to být chápáno jako popření jejich významu. Jsou v mnoha ohledech pro ČR životně důležité a představují nezanedbatelný přínos jejího členství v EU (aspekty mezinárodní bezpečnosti včetně boje proti terorismu, omezení rizik geopolitického postavení ČR, jistota politického i hospodářského zázemí EU jako společného stabilizujícího základu evropského vývoje, mj. vůbec završení a potvrzení našeho „návratu do Evropy“ atd.).

ní do integrace“ – je již z tohoto důvodu nerealizovatelný a v podstatě přímo nesymslný. V žádném případě to není záměrem této stati.

Pokud se zabýváme dopadem zapojení dané země do integračních procesů na její ekonomiku jako na celek (a přitom v tomto souhrnném projevu třeba i použijeme termínu „národohospodářský efekt“), jde v podstatě o výsledek souběhu parciálních procesů probíhajících ve všech jednotlivých – dílčích – sférách a segmentech ekonomiky. Realizují se přes individuální rozhodování a jimi podmíněné navazující transakce jednotlivých subjektů. Ty se snaží optimalizovat svá jednání podle konkrétních tržních podmínek s cílem realizovat pro sebe maximální přínos při vynaložení minimálních nákladů. Národohospodářské centrum přitom i tak hraje určitou, více či méně aktivní úlohu prostřednictvím volby a aplikace vlastní hospodářské politiky ovlivňující tyto procesy. Její využití je nutně v rostoucí míře postupně limitováno tím, jak se daná země zapojuje do integračního společenství: národní hospodářskou politiku začíná pak omezovat či dokonce nahrazovat koordinovaná, popř. přímo společná „evropská“ hospodářská politika. (Ani předtím však národohospodářské centrum v žádném případě nemůže vystupovat v roli úspěšného přímého „konceptora“ či „plánovače“ výsledného národohospodářského efektu.)²⁾ Jak se pokusím naznačit, národohospodářské centrum a jeho příslušné instituce však mohou takto chápaný výsledný efekt ovlivnit i tím, jaké podmínky pro začleňování národní ekonomiky do integračního společenství se jim podaří u představitelů EU dojednat.

Bylo řečeno, že z hlediska ovlivnění pozitivního vývoje relací přínosů a nákladů spojených se vstupem do EU můžeme vysledovat několikaúrovňovou hierarchii determinant. Pokusme se nyní alespoň stručně naznačit tento rámec, v němž se rozhoduje o výsledku.

2. 1 *Vnější prostředí*

Zatím jsem nezdůraznil **mezinárodní, integrační podmínky** jako v této hierarchii řádově nejvyšší a všem ostatním fakticky nadřazenou determinantu výsledků procesu začleňování české ekonomiky do EU. Právě podmínky vytvořené a vymezené integrací EU lze chápat a nutno respektovat jako dané **vnější prostředí**, jako základní parametr všeho dalšího rozhodování a chování subjektů na všech úrovních české ekonomiky. Jde nejen o právní a institucionální rámec a o příslušné funkcionální podmínky jednotného vnitřního trhu EU (*acquis communautaire*, k nimž se ještě vrátím podrobněji), ale i o celkové podmínky v reálné sféře ekonomiky. Mohli bychom o nich mluvit jako o určité „materiální základně evropské integrace“. Ve svých projevech vystupují vůči všem asociujícím se zemím jako výchozí vnější parametrické makro („euro“) veličiny. Není v podstatě jiné cesty než je respektovat a postupně se na ně adaptovat. Tato nutná adaptace budoucích členských zemí na podmínky EU je do značné míry ztížena tím, že se nelze oriento-

2) Zde nelze neučinit alespoň krátký exkurs, abych odlišil toto chápání od teorie plánovité maximalizace národohospodářského efektu ze zapojování socialistických států do mezinárodní ekonomické integrace, jak ji před lety rozpracovával v EU ČSAV J. Tauchman. Procesy zapojování do mezinárodní integrace států RVHP a maximalizace příslušného ekonomického efektu z tohoto zapojení byly zkoumány a projektovány jako procesy cílevědomé strukturalizace jednotlivých národohospodářských komplexů a byly analyzovány jejich okolnosti, pravidla a zákonitosti. Nemělo jít o procesy nesené tržní determinací, ale o plánovitý, centrálně dirigovaný postup průběžně – a to ex ante – optimalizovaného zapojování socialistických celků do mezinárodní socialistické integrace, ve vyšších fázích předpokládajícího a vyžadujícího mezinárodně koordinovanou součinnost příslušných celků atd. (viz např. Tauchman, 1973 a četné další studie J. Tauchmana a ostatních pracovníků jím řízeného Kabinetu mezinárodní socialistické dělby práce při EÚ ČSAV).

vat na momentálně existující relace jako určitou definitivní záležitost, ale že jde o proces. Je charakteristický významnými zpětnými vazbami: průběžně se vyvíjí i samo společenství EU, tj. u budoucích členských zemí musí jít o „přizpůsobování se za pochodu“, o „zaměřování na pohyblivý cíl“.³⁾

V tomto vnějšně ekonomickém kontextu patří mezi objektivní momenty, ovlivňující vztah nákladů a přínosů ze začlenění země do EU, zejména její určitá dosažená ekonomická úroveň, realizovaná v nezanedbatelném kontextu utváření její určité národohospodářské struktury. Ve vzájemné podmíněnosti obě tyto základní determinanty úzce souvisejí s vlastní výkonností dané ekonomiky, schopností jejího perspektivního rozvoje (růstu) a s její konkurenceschopností. V závislosti na „mezeře“ každé příslušné ekonomiky vůči (průměru) EU se profiluje a bude profilovat i možnost či obtížnost optimalizace poměru jejích nákladů a přínosů ze začlenění do EU. V případě ČR je otázka „dohánění“ charakterizována jako několika-generační proces, a to dočasně nutně poznamená výsledný dopad a realizovatelnou míru jejího prospěchu ze členství. (Z hlediska nepříznivých makroekonomických ukazatelů jde zejména o zaostávání produktivity a strukturální nedostatky ve sféře výroby, problémem po vstupu do EU bude i výrazný úrovněvý rozdíl mezd a cen mezi ČR a EU, který může navozovat rozporné působící inflační tlaky; značné dopady na domácí fiskální politiku má a bude mít nutnost řešit dosavadní „ekologické dluhy“, totéž platí pro přestavbu důchodového a sociálního systému, která bude extrémně nákladná, a proto byla z politických důvodů zatím stále odkládána; lze však očekávat i dočasně nepříznivé dopady případných úprav daňového systému atp.)

Jakkoliv nyní jde o objektivně existující – dané – makroekonomické relace, do značné míry jsou ze strany ČR důsledkem příslušných hospodářskopolitických aktů, zásahů a opatření realizovaných v procesu transformace české ekonomiky; právě jimi „byly dány“. Jejich determinace tedy šla ze strany subjektivních (leccdy i subjektivistických a politicky účelových) rozhodnutí. Vstup do EU a sama příprava na něj představuje v tomto ohledu **nezastupitelný přínos pro orientaci perspektivního vývoje české ekonomiky „evropským směrem“** a pro vytváření potřebných předpokladů v české hospodářské politice a ekonomické realitě. Členství v EU by v dlouhodobé perspektivě mělo navodit ovlivnění vývoje souhrnných makroekonomických veličin jako důsledku objektivizujícího působení nového tržního prostředí.

Naproti tomu však v diskusích vyvstává otázka možných i negativních důsledků **tlaku hospodářských politik odpovídajících etapě integrace** (snaha EU o koordinaci fiskální politiky, nastolení společné měnové politiky s instalací eura atp.). Jejich průmět zejména do peněžních ukazatelů (úrokových měř, inflace atp.), s odpovídajícím dopadem do reálné sféry ekonomik zemí začleňujících se do EU, může v budoucnu znamenat nikoliv vždy jen příznivé ovlivnění míry výhod těchto zemí realizovatelných z jejich členství: **půjde o podstatné zúžení prostoru pro jejich vlastní adaptační procesy.** Nutnost podíídit se společně „evropské“ hospodářské politice by se při tomu neodpovídajících národních podmínkách mohla nepříznivě promítnout až do ovlivnění temp hospodářského růstu přistupujících zemí a do průběhu procesu jejich konvergence. Zejména s přechodem na euro ztratí přistupující země možnost autonomní měnové a kurzové politiky včetně omezení možnosti rychlé vlastní reakce na případné šoky zvnějšku. To může do značné míry vyvážit a negovat existence „protispekulačního zázemí“ vytvořeného

3) Některé výpovědi, upozorňující na tuto netransparentní situaci, vyznívají až negativisticky: „O Evropské unii dnes víme s jistotou pouze to, že je nejasné, kam se bude a jak rychle vyvíjet“ (Robejšek, 2002, s. 32).

měnovou unií. Pro nově přistupující země však není zanedbatelný ani dopad dalších hospodářských a sociálních politik EU, více či méně specifických, ovlivňujících sociální, strukturální či regionální utváření a vývoj EU. Jim se po svém vstupu též budou muset podřizovat. Národní průmyslová politika, politika podpory vědy, výzkumu a technologického rozvoje, rozvoje podnikání atp. bude muset respektovat „celoevropské formulace“, a to třeba i na úkor realizace vlastních národních hospodářskopolitických představ. Významným pozitivním a více než kompenzujícím momentem je možnost využívat **společně financované programy a formy pomoci včetně přímé pomoci ze strany EU** (kdy, jak již bylo zmíněno, s opačným znamením na saldo přínosů a nákladů ze zapojení země do EU ovšem působí protisměrně finanční toky příspěvků dané země do rozpočtu EU). I když tato finanční pomoc novým zemím bude ve srovnání s předvstupní pomocí údajně vyšší,⁴⁾ zhoršující se rozpočtová situace EU, související s jejím rozšiřováním na Východ, a snižující se „ochota rozdávat“ u dosavadních členských zemí, které do EU kdysi přistupovaly za nesrovnatelně výhodnějších podmínek, naznačuje, že pro nás je teďto jisté míry už „po sezóně“.

2. 2 Makroekonomické okolnosti zapojování zemí do Evropské unie

Při veškeré výše naznačené základní objektivní determinaci efektu ze zapojení země do EU existujícími rozdíly úrovní, hospodářských výsledků atp. mezi danou zemí a společnými (průměrnými) ekonomickými parametry EU, je výsledný efekt pro danou zemi podmíněn i momenty subjektivními. Souvisejí do značné míry s negociační fází jejího začleňování, či přesněji s **podmínkami, při nichž se realizuje její přechod od asociačního k členskému statutu**. V tomto ohledu je pro ovlivnění výsledku významná míra úspěšnosti jednání vrcholných národních orgánů, tj. příslušné reprezentace dané země, s vrcholnými orgány EU o podmínkách a okolnostech „průniku“ vnějšího a vlastního národního prostředí. Jde mimo jiné o nastavení určitého harmonogramu národního přizpůsobování se smluvnímu základu EU, tj. o projednání a odsouhlasení případných dočasných zvýhodnění a možných úlev v průběhu tzv. přechodných období, ale i o rozsah a formy pomoci asociujících zemí ze strany EU atp. Tyto momenty předřazují do makroekonomických, z vnějšku jdoucích determinant, jakkoliv se při jejich formování účastnily i subjekty z vlastní národní ekonomiky. Z podstaty věci při příslušných jednáních ovšem nejde o subjekty z mikrosféry, o její příčinění a aktivity. Výsledky jednání však poté mohou právě tyto aktivity bezprostředně ovlivnit (a to mj. i proto, že při nynějším prosazování principu národní spoluúčasti je aktivita nižší než národohospodářské úrovně leckdy nezbytná pro splnění podmínek poskytnutí pomoci ze strany EU).

„Negociační schopnosti a kvality“ české reprezentace představovaly vždy důležitou determinantu procesu adaptace na podmínky EU. Jde o otázku aktuální fakticky již od počátku jednání o Evropské asociační dohodě s ČSFR a jejím podpisu v r. 1991, po rozpadu ČSFR nově podepsané s ČR v r. 1993. Vstoupila v platnost dne 1. 2. 1995, avšak již předtím byly naší republice poskytnuty výhody volného obchodu s EU (s výjimkou zemědělských a některých textilních výrobků). Naše vlastní dovozní omezení, kontingenty a cla byla pro etapu přibližování dočasně povolena a akceptována. Určité problémy, které se i tak při tomto asymetrickém

4) Podle analýzy zahrnuté do vládní studie z r. 2001 může pro ČR „vstup do EU zvýšit přímou pomoc z fondů EU až na maximální výši 4 % hrubého národního produktu (HNP). Po odečtení příspěvků ČR do rozpočtu EU jde o „čistou“ pomoc ve výši 3,2 – 3,3 % HNP. Ve srovnání s předvstupní pomocí, dosahující 0,9 – 1 %, jde o zvýšení až o 1,5 % HNP“ (Sociální a ekonomické..., 2001, s. 15).

řešení v rámci naplňování prozatímní dohody vyskytly a které byly domácím tiskem leckdy připisovány na vrub právě našim „asociačním vyjednávačům“ (známý byl např. případ našeho údajné dumpingového vývozu ocelových rour),⁵⁾ či které provázely některá naše jednostranná hospodářskopolitická opatření (česká dovozní depozita počátkem r. 1997, zákaz účasti zahraničních firem na loteriích a věcných soutěžích), byly průběžně urovnávány při ad hoc jednáních obou stran.

České memorandum a žádost o přijetí do EU z 23. 1. 1996 představovaly přechod k další etapě. Vedly k nastolení možností zásadního zlomu ve vývoji vztahů ČR k EU: lucemburským zasedáním Evropské rady v prosinci 1997 byla ČR vyzvána k zahájení vstupních jednání. Ta začala 31. 3. 1998 a znamenají průběžné či spíše postupné zpřehledňování stavu připravenosti na vstup do EU z hlediska schopnosti ČR plně převzít závazky spojené s členstvím v EU a s jejím institucionálním a funkcionálním rámcem. V procesech tzv. screeningu, zaměřeného na 29 kapitol představujících hlavní problémové okruhy spolupráce zemí EU,⁶⁾ je posuzována nejen úspěšnost přejímání příslušných smluv, nařízení, směrnic a dalších aktů práva EU do vlastního právního systému, ale i míra vytvoření národních podmínek pro jejich plnou aplikovatelnost (viz pasáže o *acquis communautaire* v dalším textu).

V principu může být akceptace těchto závazků vůči EU provázena i ujednáními mezi EU a novými členskými zeměmi o dočasných výjimkách z přijetí celého souboru komunitárního práva k datu vstupu. Jde o již zmíněná **přechodná období**. ČR se je snaží vyjednat zejména ve vztahu k požadavku umožnit nabývání nemovitostí občanům EU, kteří nemají trvalý pobyt na území ČR, u sjednocení sazeb DPH a spotřební daně v některých oblastech české ekonomiky na „evropskou úroveň“, u liberalizace domácího trhu s elektřinou a zemním plynem a u některých požadavků z kapitoly zemědělství.

Nynější fáze jednání o podmínkách vstupu asociovaných zemí do EU je charakteristická narůstáním požadavků ze strany EU. Paradoxně to ústí do určitého převážení asymetrie v opačném směru: některé členské státy EU při jednáních podmiňují přijetí nových zemí tím, že pro ně ve vybraných oblastech vzájemných styků budou muset platit též určité výjimky z evropských pravidel hry. Fakticky jde o částečná omezení základních „čtyř svobod pohybu“. Nejcitelnější, a proto nejdiskutovanější, je požadavek na dočasné omezení volného pohybu pracovních sil z těchto nových zemí do EU. (Česká veřejnost považovala a považuje uvolnění pohybu osob přes hranice za jeden z nejžádoucnějších a pro všechny občany důležitých přínosů polistopadového návratu do Evropy. O to negativněji, a přímo jako křivda, jsou hodnoceny snahy některých evropských partnerů o – byť dílčí – omezení této svobody.) Jde i o možnost poskytování některých služeb v zahraničí, kdy českých subjektů se týkají omezení např. v oblasti speditérských a dopravních služeb. Stejně tak asymetrické přístupy charakterizují oblast zemědělství. Jde nejen o vlastní obchod se zemědělskými produkty, ale zejména o navrhované, fakticky více či méně diskriminační, okolnosti začleňování naší zemědělské výroby do eko-

5) V tomto směru lze skutečně uznat, že jsme plně nevyužili všech vyjednávacích možností pro vytvoření smluvního základu umožňujícího obranu v těch případech, kdy EU porušuje své vlastní zásady, zatímco proti nám v obdobných případech uplatňuje antidumpingovou legislativu.

6) Jejich výčet je následující: Volný pohyb zboží, Volný pohyb osob, Volný pohyb služeb, Volný pohyb kapitálu, Právo podnikání, Politika hospodářské soutěže, Zemědělství, Rybolov, Dopravní politika, Daně, Hospodářská a měnová unie, Statistika, Sociální politika a zaměstnanost, Energetika, Průmyslová politika, Malé a střední podniky, Věda a výzkum, Obecné a odborné vzdělávání, Telekomunikace a informační technologie, Kultura a audiovizuální politika, Regionální politika a koordinace strukturálních fondů, Životní prostředí, Ochrana spotřebitelů a zdraví, Spolupráce v oblastech justice a vnitra, Celní unie, Vnější vztahy, Společná zahraniční a bezpečnostní politika, Finanční kontrola, Finance a rozpočet a dvě další kapitoly, dlouho nezařazované do procesu screeningu, tj. Instituce a Různé.

nomiky EU. Právě výsledky jednání o tomto posledním problémovém okruhu – jako otázka realizace společné zemědělské politiky – mají i markantní přímé finanční souvislosti, ovlivňující míru efektu realizovatelného ze vstupu ČR do EU.

V bilanci výhod ze zapojení asociovaných zemí do EU se obecně zhoršuje relace přínosů a nákladů jako přímých finančních toků. Nynější fáze rozšiřování EU je poznamenána určitými, historicky se zviditelňujícími rysy „úspornosti“ či, jinak řečeno, narůstající snahou o zvýšení míry efektivity vynakládání prostředků, které souvisejí s formováním a homogenizací evropského integračního celku. Fakticky to znamená snížení možností využívat finanční prostředky z EU ve srovnání s mírou, jaká byla obvyklá v historicky předcházejících etapách rozšiřování. Znamená to jak snížení či přinejmenším restrukturalizaci příslušných kanálů (fondů), tak i objemu rozdělovaných prostředků (relativní, ne absolutní). Diskuse o možném budoucím vývoji, směrech a rozměrech přímé pomoci z fondů EU a na druhé straně podílu příspěvků do nich, a stejně tak i o dalších aspektech symetrie či asymetrie vzájemných vztahů mezi členskými, popř. asociovanými zeměmi není zatím uzavřena. Probíhá v kontextu složitých podmínek dalšího rozšiřování počtu členů EU a při hledání konsenzu o budoucích pravidlech jejich společného rozhodování (nemluvíme již o aspektu diskutované instalace jejich určité společné ústavy a vizí o „evropském politickém prostoru“).

2. 3 *Vlastní vnitřní podmínky: mikrosféra*

Ve výše nastíněném rámci – za jím daných a jinak stejných makroekonomických podmínek, ústících do určitého národohospodářského dopadu – je v dlouhodobém trendu relace přínosů a nákladů ze zapojení země do EU otázkou **kvality zapojování podnikové sféry a jí realizovaných výsledků**. Souběžně s naznačeným rámcovým národohospodářským ovlivněním (samozřejmě působícím na podnikovou sféru přes vývoj národohospodářských veličin a relací a indukujícím v ní, jak bylo řečeno, příslušné reakce a zpětné vazby) dopadají na podnikovou sféru přímé, bezprostřední důsledky konkrétního rozhodování podnikových subjektů o vlastním zapojení do EU a jejího jednotného vnitřního trhu. O to větší či důležitější tyto důsledky jsou, resp. později budou, při začlenění do Evropské měnové unie (EMU) s jednotnou měnou, eurem.

Ovlivnění podniků a jejich vnější ekonomických aktivit je založeno na nutnosti a na druhé straně možnosti a schopnosti vyhovět konkrétním funkcionálním pravidlům jednotného vnitřního trhu EU, na schopnosti adaptovat se na jiné podnikatelské klima, obstát v konkurenci při zvýšeném tlaku na výkonnost atp. Při snižování možností národní hospodářské politiky pokračovat v podpoře potřebných českých podniků formou autonomních opatření bude prvotní dopad na podnikovou sféru spíše negativní. Jednotný trh EU tak pro české podniky představuje pozitivní výzvu a jedinečnou příležitost k expanzi (výhody rozměru trhu, neexistence celních a jiných bariér, snazší přístup k finančním zdrojům). Vystupuje však zároveň jako hrozba pro ty z nich, které nejsou připraveny a nebudou schopny se adaptovat na tento trh a v silné mezinárodní konkurenci si vybojovat svoje místo na něm.

Pod zorným úhlem výše naznačených souvislostí a okolností provázejících vstup ČR do EU (a přirozeně mnoha dalších, o nichž vůbec nebyla zmínka), lze opakovaně říci, že jakékoliv pokusy o „kvalifikovanou kvantifikaci“ příslušných důsledků ve formě jakési výsledkové či výhledové bilance možných přínosů a nákladů tohoto procesu jsou značně nereálné. Ostatně, zcela obdobně vyznívá i závěr příslušné analýzy zahrnuté do již citované studie z r. 2001: „Zásadní přínos vstupu ČR do Evropské unie nelze makroekonomickými indikátory ani kvantifikovanými

náklady a přínosy podniků změřit“ (Sociální a ekonomické..., 2001, s. 41). Jakkoliv tím jsou míněny zejména další, tj. neekonomické, dimenze vstupu ČR do EU, jádro výpovědi lze v podstatě využít i jako realitě odpovídající závěr výše uvedených stručných úvah. (Jak jsem již naznačil dříve, soustředil jsem se vědomě nikoliv na kvantifikaci nákladů a přínosů, ale na vysledování momentů, které při svém souvztážení a spolupůsobení mohou na znaménko konečného výsledku mít vliv. Fakticky přitom šlo zejména o tendence, nikoliv o veličiny.)

3. Předpoklady maximalizace efektu ze začlenění české ekonomiky do Evropské unie

3.1 Právní, institucionální a funkcionální aspekty

Je již naprosto jasno v tom, že úspěšný a efektivní přechod ČR na „evropské podmínky“ předpokládá vyřešit ještě mnoho problémů. S nutností dbát na ty mezinárodně ekonomické, jde ruku v ruce i nutnost řešení některých našich klíčových **vnitřních problémů**, ať již je jejich vzájemná hierarchie a determinace jakákoliv: byl již zmíněn problém restrukturalizace naší ekonomiky, jejího donedávna nedostatečného růstového tempa, nízké konkurenceschopnosti naší výroby, jde i o finanční situaci v podnikové sféře atd. Tyto naše naznačené problémy jsou „zvenčí“, tj. ze strany EU, do níž směřujeme, posuzovány zatím více či méně globálním způsobem pod zorným úhlem toho, jak dalece jako uchazeči o členství v EU splňujeme příslušné základní vytýčené podmínky. (Jde nyní o tzv. kodaňská kritéria, orientovaná víceméně systémově, na rozdíl od maastrichtských kritérií, zaměřených již na „výkonové“, kvantitativní charakteristiky, jejichž docílení EU vyžaduje pro vstup do vyšší fáze evropské integrace, tj. do EMU.)

Necháme-li stranou oblast politických kritérií, v centru pozornosti stojí charakteristiky a požadavky na přistupující země, které jsou důležité z hlediska hladké **funkceschopnosti jednotného trhu členských států EU** jako „prostoru bez vnitřních hranic, ve kterém je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu“. Přímo právní zakotvení zmíněných čtyř „svobod pohybu“ a legislativní zabezpečení procesu odstraňování případných překážek na úrovni EU je dáno souborem tzv. *acquis communautaire*, tj. společných pravidel, norem, standardů atp.⁷⁾

Zahrnutí těchto komunitárních pravidel a norem, jimiž se řídí vnitřní trh EU, do národní legislativy při respektování principů příslušné společné hospodářské, strukturální, vnějšně ekonomické a jiné politiky EU, tj. **schopnost převzít příslušné závazky**, patří mezi základní hodnotící kritéria, jejichž splnění je předpokladem přijetí do EU. Sem patří i schopnost národní administrativy **aplikovat „doma“ *acquis communautaire***, tj. schopnost národní veřejné správy, soudů atp. prosadit tyto příslušné komunitární legislativní normy a direktivy v rozsahu i hloubce umožňující jejich využití v každodenní praxi. Akceptace příslušných komunitárních pravidel a procedur a sbližování či adaptace národní legislativy na ně (nemlu-

7) Jednotlivé dokumenty regulující fungování EU a jejího jednotného vnitřního trhu mají (vedle základních smluv definujících cíle, principy a ostatní charakteristiky evropské integrace) formu závazných, obsahově přesně definovaných aktů, stojících nad národním právem či do něj transponovaných (*nařízení, směrnice*) nebo uplatnitelných jen v konkrétních případech (*rozhodnutí*), kdy vystupují jako závazné, popř. majících formu právně nezávazných *doporučení* a *stanovisek* či *rezolucí*. Závazná jsou např. i *rozhodnutí Evropského soudního dvora*, i když pouze pro ty subjekty, jichž se týkají, tj. nemají obecně normativní účinky. Tyto akty jsou ve svém souhrnu výrazem společné vůle členských států a nástrojem jejího koordinovaného prosazování. Údajně jde již o cca 80 000 stran příslušných dokumentů. (Jejich základní výklad ve vztahu ke společným zásadám a pravidlům regulujícím oblast fungování jednotného vnitřního trhu a podnikání byl obsažen v příslušné „Bílé knize“ již v r. 1995.)

vě již o odpovídajícím přizpůsobení národních institucí a správních struktur) tak patří mezi základní priority vstupní strategie přidružených zemí, usilujících o začlenění do EU a jejího jednotného vnitřního trhu.

Zároveň či na druhé straně je z hlediska jednotlivých zemí **znalost těchto pravidel** výchozím realizačním předpokladem vlastního koncepčního rozhodování hospodářských subjektů všech řádů a úrovní. Větší či menší úspěch začleňování národní ekonomiky do procesu evropské integrace, větší či menší výhody (popř. negativa), které to bude pro ČR znamenat, jsou tak otázkou obecné připravenosti a informovanosti všech hospodářských subjektů a jejich důkladné „masové obeznamenosti“ s tím, co je čeká. Jedině na základě znalosti co nejvíce momentů ve hře budou moci **hledat a volit optimální řešení**.

V zemích EU byla příprava vnitřního trhu dlouhodobou záležitostí. Pravidla jeho fungování se podařilo vzájemně odsouhlasit a postupně prosadit do života v překvapivém rozsahu a hloubce tak, jak se právní předpisy, standardy a normy v průběhu let uplatňovaly a zdokonalovaly, resp. byly diferencovaně přebírány z národních legislativ. Trh EU se formoval a vyvíjel v čase i prostoru zároveň se svými pravidly. Z hlediska podniků to znamenalo, že často šlo jen o dílčí průběžnou adaptaci; i pro podstatnější změnu byly podniky v EU již vyzbrojeny potřebnými zkušenostmi. Naproti tomu ČR a ostatní státy střední a východní Evropy nyní musí celou dráhu integračního vývoje, již EU postupně prošla během uplynulých čtyřiceti let, zvládnout v podstatě „jednorázově“. Při přebírání *acquis communautaire* jim nezbyvá nic jiného než, tak říkajíc, skočit po hlavě – nikoliv však bezhlavě – do hluboké vody a hlavně okamžitě plavat. Obecně zřejmě platí, že čím důkladnější bude příprava asociujících se zemí na tento konečný skok, tj. čím úplnější a rychlejší bude přizpůsobování norem a standardů, jakož i úprava národní hospodářské legislativy, tím bezprostřednější a významnější budou pro tyto země pozitivní efekty ze začlenění do EU a jejího vnitřního trhu.

Paradoxní je, že ačkoliv se ČR chystá do EU více než 10 let (podle nařízení vlády bývalé ČSFR měl být od r. 1991 každý nový zákon plně slučitelný s legislativou EU), současné české zákony evropským požadavkům zatím plně nevyhovovaly, popř. ani nyní ještě nevyhovují. Novela zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, jejímž cílem bylo urychlit projednávání příslušných zákonů, znamenala určitý pokrok. Avšak ani poté nově přijímané zákony leckdy neodpovídají evropským požadavkům a musejí být opakovaně novelizovány (viz např. peripetie projednávání již 13. novely zákona o bankách). Značně pesimisticky zatím vyznívalo i – a to nejen zahraniční – hodnocení přípravy a budování příslušných administrativních (ministrských, sektorově koordinačních a jiných) kapacit a struktur, které by měly zajistit **reálnou funkceschopnost přijaté legislativy a prosazení příslušných závazků jako imperativů pro českou hospodářskou praxi**.

Pravidelná hodnocení stavu připravenosti ČR na vstup do EU, vypracovávaná Evropskou komisí, opakovaně upozorňovala v tomto kontextu zejména na rámčové – systémové, institucionální, právní apod., ale i vnitropolitické – momenty charakterizující českou ekonomiku, které „procesu přibližování“ stojí v cestě. Do značné míry tato kritika souvisí s již všeobecně akceptovanými výtkami adresovanými českému transformačnímu procesu. Jeho specifika, významně determinovaná vývojem české politické sféry, vyústila v to, že ČR byla dlouho zařazována mezi zájemce o vstup do EU, jimž stále ještě chybí „některé elementární prvky moderní tržní ekonomiky“. (Nepříznivé byly v tomto ohledu posudky Evropské komise až do r. 1999.) Následně dílčí zlepšení naší donedávna v podstatě negativní vnitropolitické determinace postupu k nápravě našich nedostatků a k přípravě na EU (ve smyslu docílení určitého konsenzu mezi vládou a opozicí, urychlení procesu přijímání potřebných zákonů atp.) naznačuje **důležitost a význam „mobilizačního**

tlaku zvenčí“. Ten může navodit a doufejme, že navodí i to, co se zatím nepovedlo žádné z dřívějších vládních garnitur, tj. ve všech ohledech postupně dokompletovat proces nezavršené transformace české ekonomiky. Vstup do EU (a již sama příprava na vstup) tak hraje důležitou roli jako **impulz a katalyzátor „procesu ozdravení“ a rozvoje české ekonomiky.** Domnívám se, že právě toto lze charakterizovat jako **jeden z největších, byť též nekvantifikovatelných přínosů procesu začleňování ČR do EU.**

Pokud jde o vlastní problém zabudování evropských principů do českého právního řádu a zejména o jejich respektování a prosazení v praxi, vyvstává – při přechodu na nižší než národohospodářskou, tj. právě na aplikační, podnikovou úroveň – jeden důležitý aspekt. Mohli bychom jej (nepřesně) charakterizovat jako informační či komunikační problém. Jde o zajištění nezbytné informovanosti a **obecné obeznámenosti podnikové sféry s příslušnými „evropskými pravidly hry“** jako předpokladu včasné adaptace na ně. Důkladná a průběžná osvěta v tomto směru (nebyla jí, bohužel, včas věnována potřebná pozornost „shora“ a stále ji ještě charakterizuje nedostatečný zájem „zdola“) je nezbytnou podmínkou pro to, aby české subjekty mohly přijímat svá strategická rozhodnutí se znalostí budoucích podmínek a aby podle nich perspektivně profileovaly základy své konkurenční schopnosti.

3. 2 Perspektivní obecná kritéria pro orientaci podniků v podmínkách jednotného vnitřního trhu Evropské unie

Zatím byla řeč o právních, institucionálních, procedurálních a všech ostatních aspektech, vytvářejících rámec fungování jednotného vnitřního trhu EU. Jde o společná, komunitární pravidla, závazná pro všechny členské země. Jsou však v mnoha ohledech uplatňována i vůči nečlenským partnerům (např. dovozcům zboží). Nutně tedy ovlivňují rozhodovací procesy české podnikové sféry již nyní, pokud příslušné podnikové aktivity vážou na jednotný vnitřní trh EU. Proto je nezbytné se s nimi neprodleně seznámit, respektovat je a v rámci možností využívat. V budoucnu však půjde o naprosto logickou a závaznou aplikaci právních předpisů, standardů a norem EU v plném rozsahu tak, jak budou převzaty po našem vstupu do EU. Ve vymezujícím a více či méně omezujícím rámci těchto předpisů a pravidel se při zapojování do jednotného vnitřního trhu EU realizuje **volba konkrétních strategických řešení příslušných subjektů**, a to v celé škále od národohospodářské úrovně až do podnikové sféry.

Vystupuje však přitom jako zásadně determinující i **další množina důležitých podmínek a okolností** (o níž naše hospodářské subjekty mají ještě menší ponětí než o *acquis communautaire*). Tyto podmínky a okolnosti, zásadně nové a odlišné od „klasického světa“ paralelně existujících národních hospodářství, souvisejí s novými kvalitativními i kvantitativními charakteristikami završující se evropské integrace v podobě jednotného vnitřního trhu členských států EU a jejich měnové unie.

Na rozdíl od zřetelně definovaných smluvních komunitárních pravidel, majících charakter zejména právních aktů, norem a procedur, zatím fakticky nebyly vymezeny či naznačeny **obecné ekonomické principy a zákonitosti**, které vystupují a prosazují se v rámci tohoto jednotného vnitřního trhu. Jde o determinanty vývoje tohoto trhu a jeho účastníků, které jsou svým charakterem víceméně objektivní. Co do svého obsahu vlastně zahrnují nejen čistě ekonomické, ale např. i geografické aspekty, aspekty „rozměru“, v němž něco působí „jinak než jinde“, aspekty „polohy“ atp. Tyto souvislosti lze fakticky zatím jen tušit; projevují se jako **možné tendence** (a nebyly dosud nijak podstatně sledovány a rozpracovávány ani v rám-

ci EU). Pro odhad působení těchto determinant, souvisejících s novými rozměry a novým charakterem evropského trhu, který tlačí i na novou restrukturalizaci výroby a zboží a finančních toků, lze aplikovat některé již dříve, v jiných souvislostech předložené teoremy (viz např. Ohlin, 1967).

Dovoluji si tvrdit, že tato, zatím spíše jen tušená, pravidla by nezbytně měla být vzata v úvahu při rozhodování příslušných subjektů o směrech a rozměrech jejich začleňování do jednotného vnitřního trhu EU. Mělo by tomu tak být v míře ne menší než musí být přihlíženo k jasně definovaným pravidlům *acquis communautaire*. Máme-li plasticky odlišit obě oblasti determinant, aplikace *acquis communautaire* spočívá v odstranění všech překážek volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu a ve vytvoření nadnárodního volného „tržního prostoru“. V tomto rámci – jako určitá výzva, či spíše imperativ – vystupuje nutnost **nalézt a formulovat pravidla, jak tento prostor optimálně využít**. Jak se pokusím dále dovodit, v podstatě to znamená nově a jinak strukturalizovat to, co bylo předtím sjednoceno a relativně homogenizováno.

Ustavení jednotného vnitřního trhu EU (1993) a poté instalace společné evropské měny, eura (1999), znamenaly dva významné kroky k docílení určité žádoucí „**funkcionální homogenity**“ v rámci EU. I když stále ještě přetrvávají některé parcializující momenty v podobě rozdílů v národních fiskální, sociální, „zaměstnanostní“ a jiné politice mezi jednotlivými členskými zeměmi, zavedení eura jako monetárního základu Evropské hospodářské a měnové unie pro formování společného či jednotného trhu peněz a kapitálu, umocněné nyní „hotovostním zhmotněním“ eura, znamenalo novou fázi procesu odstraňování donedávna jen obtížně překonatelných bariér mezi národními trhy. Promítá se to do řady důležitých momentů.

Přímá přeshraniční či spíše „bezhraniční“ konkurence po měnovém sjednocení národních trhů v tendenci stlačuje a unifikuje nejen náklady na všechny formy finančních služeb a vytváří podmínky pro perspektivní sblížení (nivelizaci) příslušných peněžních relací mezi jednotlivými národními trhy, ale působí v tomto směru i do reálné ekonomiky, tj. ovlivňuje relace ve výrobní sféře. Na tomto základě se jako tendence prosazuje nárůst významu ekonomické orientace na **celkové podmínky EU** (při jejich relativním vyrovnávání v tomto rámci v míře umožněné zmíněnou „funkcionální homogenitou“). Nutně to znamená pokles významu jednotlivých zemí jako takových při zvažování veškerých ekonomických aktivit. Tento význam byl dán jejich dosavadní determinací národním rámcem, zejména rámcem „nepropustnosti státních hranic“. Ten vymezoval národní komparativní náklady a výhody, zdůrazňoval je a fakticky konzervoval a při mezinárodních hospodářských stycích pak příslušné subjekty orientoval na využití jejich národních rozdílů.

V rámci homogenizujícího se integračního celku, kde národní hranice přestávají být ekonomickou bariérou, která již sama o sobě navozovala a reprodukovala tyto vzájemné rozdíly mezi dosavadními státními celky, postupně **začínají platit podstatně odlišná „pravidla hry“**. S odvolávkou na příslušné teoretické výpovědi lze stručně říci, že při vzájemné dělbě práce a směně mezi jednotlivými členskými zeměmi přestávají být v podmínkách integrované ekonomiky důležité národně relevantní komparativní výhody. V tendenci se rozhodujícím stává hledisko absolutních výhod, založených na podmínkách společenství integrujících se zemí. Mj. tomu odpovídá **důraz na odvětvovou, sektorovou, oborovou a jinou analýzu, podchycující příslušné strukturální relace napříč jednotlivými zeměmi** a podtrhující význam orientace na jejich optimální využití bez ohledu na národní hranice.

Podstatně to mění i kritéria **podnikatelského přístupu k hledání „optimálního produkčního místa“**. Výrobní, odvětvová, ale i teritoriální strukturalizace je dána nikoliv aspekty národních, mezinárodně komparovaných výsledných hodnoto-

vých relací, jak se projektují do cen zboží přecházejících mezi rozdílnými národními celky formou zahraničního obchodu (historicky více či méně dirigovaného či alespoň ovlivňovaného státní hospodářskou politikou), ale bude **stále více orientována podle výchozích obecných podmínek charakterizujících více či méně homogenní integrační celek**. V komparaci s nimi bude hledat v první řadě optimální místní a nikoliv národní podmínky. Musí přitom jít o podmínky nikoliv jen čistě výrobní, ale zvažované v kontextu jejich prostorového rozložení v integračním celku a tím podmíněného nároku na transfer činitelů či naopak výsledků výroby. Orientace na optimální konstelaci těchto podmínek by při jejich správné volbě a využití měla zaručit docílení co nejvyššího celkového výsledného efektu nejen pro daný podnikatelský subjekt, ale i pro sám integrační celek.

Souhrnně řečeno, znamená to nutnost respektovat a tedy předtím analyzovat **odlišnou množinu podmínek** určujících optimalitu investování. Obecně lze konstatovat, že narůstá význam dopravních podmínek, ovlivňujících lokalizaci výroby v tak rozsáhlé oblasti jako je jednotný vnitřní trh EU na základě poměření nákladů výroby na určitém místě (cen zdrojů, popř. jejich dosažitelnost vůbec), nákladů na dopravu potřebných zdrojů k místu výroby (je-li je nutno získávat jinde), a to v relaci k nákladům dopravy hotových výrobků ke spotřebiteli. V tomto ohledu se tedy jeví jako důležité relace **dopravních nákladů** jak zdrojů, tak i výsledných produktů, kdy jako nosný vztah vystupuje zaměnitelnost pohybu zdrojů („činitelů výroby“) a pohybu zboží (jako „výsledků výroby“). Tyto momenty relací mezi vybaveností činiteli výroby, náklady na jejich přemístění v komparaci s náklady na přepravu zboží atp. utvářejí rozdílně i „mapu optimálních alokací“ ovlivňujících strukturu výrob, vazby a efektivnost celých odvětví atp. jinak než v dřívějším národním rámci. Nemalou roli v tomto kontextu sehraje a již sehraávají nové informační techniky a technologie, ovlivňující procesy „fyzické delokalizace“ v tom smyslu, že příslušným věcným tokům předcházejí či předurčují je, ulehčují je a zefektivňují, popř. v některých oblastech přímo nahrazují.

V rámci sjednoceného vnitřního trhu EU lze pod tímto zorným úhlem do budoucna očekávat nárůst objektivní tendence k utváření „přirozených“, nikoliv již státními hranicemi, ale **ekonomickými, dopravními a jinými podmínkami vymezených oblastí, regionů a aglomerací**.⁸⁾ Naznačené tendence povedou k vytváření nových (a především jiných, tj. odlišných) odbytových a stejně tak investičních možností a tím i k vytváření nových souvztažností a výsledných relací v daném prostoru mezi náklady a přínosy u zvažovaných a poté realizovaných transakcí. Nutně to bude relevantní i pro naše podnikatele, a to ještě před přijetím ČR do EU.

Ostatně již nyní lze pozorovat určitý vývoj podporující výše naznačená tvrzení: míním tím významné prolínání hospodářských aktivit v příhraničních oblastech sousedících států, kde jde zejména o malé a střední podnikání. Pro „velké“ podnikání je již dlouhodobě charakteristické prosazování této tendence v procesech budování „zahraničních struktur“ v české ekonomice formou obchodních řetězců, zakládání poboček a dodavatelských závodů velkými mezinárodními společnost-

8) Domnívám se, že nárůst významu regionů a jeho pochopení jsou dány i dalšími determinanty než jen výše zmíněnými principy efektivní lokalizace tendující k optimální ekonomické struktuře v rámci integrace. Prohlubování „složitosti vnitřního ústrojení“ integračního celku, jeho určitá ekonomicky podmíněná nová „geografická parcializace“ se zdá být mj. i více či méně společensky relevantním vyznačujícím momentem proti působení nadnárodní koncentrace, centralizace a globalizace, poznamenávající současný svět. Silné regiony by se mohly stát stavebními prvky evropské struktury v co nejširším záběru, dovolujícími – při využití principu subsidiarity – přiblížit proces realizace politiky co nejbližší k úrovni občanů, zabránit narůstání jejich pocitů odcizení vyvolávaných anonymizací nadnárodních systémů atp. Mohlo by to propojit či přiblížit chování bruselských institucí, orientovaných na globální, ambiciózní evropské cíle, k představám, potřebám a zájmům všech příslušných součástí, nižších úrovní a pater „evropské stavby“.

mi atp. Při využití naší privatizační nabídky a s perspektivou našeho vstupu do EU – samozřejmě i při stimulaci investičními pobídkami – toto prorůstání ekonomik pokračuje. Z hlediska diferenciace vývoje v podnikové sféře však bohužel navozuje určitou segmentaci české ekonomiky. Již dávno se mluví o tom, že zahraniční podniky jsou tahouny české ekonomiky. To však nemusí být pouze pozitivním jevem, pokud se nepodaří vytvořit podmínky pro podstatnější „přelévání“ impulzů a efektů mezi nimi a čistě domácími firmami a pokud by jejich strukturální a teritoriální orientace byla trvale jen otázkou reakcí na potřeby zahraničních vlastníků a mezinárodních korporací.

4. Závěr

Stať upozorňuje na hlavní oblasti a směry determinace, o nichž bychom při jakýchkoliv úvahách o maximalizaci efektu ze začlenění české ekonomiky do integračního seskupení Evropské unie měli vědět, dále je zkoumat a přijímat odpovídající řešení. Domnívám se, že nastíněný, byť i stručný přehled faktorů, které jsou ve hře, dává určité východisko k možnému pozitivnímu ovlivňování vývoje relací přínosů a nákladů souvisejících s tímto začleněním.

Základním východiskem, které je nutno akceptovat, je objektivnost vnějších podmínek, vystupujících vůči české ekonomice. Představují základní limity pro naše chování, a to při dvojí determinaci. V první řadě je to **determinace materiální základnou EU**, tj. podmínkami v reálné sféře její ekonomiky. Na její úroveň se postupně musíme dostat, abychom obstáli jako rovnocenní členové integračního společenství: úroňové rozdíly přistupující země vůči ekonomice EU zásadně ovlivňují její efekt realizovatelný ze zapojení. Dále jde o **determinaci daným smluvním, institucionálním a právním rámcem**, kterému se musíme přizpůsobit. Vedle tlaku těchto nových tržních podmínek, týkajících se zejména chování podnikatelských subjektů, je zásadně důležitý i **tlak koordinovaných, popř. přímo společných politik**, ovlivňujících chování příslušných národních makroekonomických subjektů.

V tomto kontextu tedy vlastní národohospodářské centrum bude při ovlivňování přínosů a nákladů hrát postupně stále menší roli. Jeho úloha je však velmi důležitá v etapě začleňování, kdy je nositelem a zárukou pozitivních charakteristik přechodu od asociačního k členskému statutu a „fixátorem“ kvality definitivních členských vztahů.

Při organickém provázání podmínek v makro a mikrosféře je za výše naznačených okolností míra úspěšnosti zapojení české ekonomiky a maximalizace efektu dána zejména **mírou úspěšnosti konkrétního zapojování podnikové sféry do jednotného trhu EU**. Přes příslušné parciální procesy, realizované při individuálním rozhodování a jím podmíněných transakcích jednotlivých subjektů využívajících nových možností, se zakládá a realizuje výsledný, svým způsobem národohospodářský efekt. Předpokladem pozitivního vývoje v tomto směru je takové chování podnikové sféry, které odpovídajícím způsobem reaguje na nastíněné podmínky jednotného trhu EU a jeho pravidla. Příslušné subjekty by měly v co nejširším rozsahu a co nejrychleji poznat tyto podmínky a při svých aktivitách se na ně adaptovat. Jde nejen o adaptaci ve smyslu využití možností jednotného trhu EU, daných liberalizací pohybu všech činitelů i výsledků výroby, ale i ve smyslu respektování imperativů, jimž se musí podřizovat chování všech subjektů trhu. Jde zároveň i o adaptaci na „věcné“ podmínky, které tento trh představuje a zahrnuje, a o jejich využití k vlastní výhodě (výrobní i obchodní restrukturalizaci, ze zvýšení produktivity práce aplikací nových technologií, které tento trh nabízí, popř. i jen samotnou realizací výhod z rozsahu produkce, kterou umožňuje). Ve výše naznačeném chá-

pání zásadních změn v tržních podmínkách daných charakterem postupující mezinárodní integrace to lze definovat jako požadavek **nalézt své optimální místo v novém ekonomickém prostoru**.

Národohospodářské centrum má i v tomto ohledu v předvstupní fázi důležitou funkci. Mělo by stimulovat procesy důkladného a přitom urychleného seznamování se subjektů z podnikové sféry s pravidly a problémy fungování vnitřního trhu EU, s novými možnostmi, které představuje, a zároveň s úskalími, jež bude muset podniková sféra při své adaptaci na ně překonávat. I vůči všem českým občanům by mělo vystupovat jako „nositel osvěty“. Mělo by je orientovat na všeobecné pochopení významu začlenění ČR do evropské integrace, neproblematizovat neobjektivně a neúměrně tento proces a nestavět nesprávně otázky během tak oblíbených politických hrátek („ano či ne?“, „kdy a jak?“, „a vůbec proč?“), a stejně tak nedávat příležitosti pro nesprávné odpovědi.

Statistické údaje o teritoriální orientaci našeho zahraničního obchodu, pohybu zahraničního kapitálu atp. vypovídají o **již nyní vysoké míře našeho faktického začlenění do evropských struktur**. „Návrat na původní stav“ si přeje snad jen málokdo. Navíc je v této souvislosti třeba upozornit, že příslušné náklady spojené s variantou „zůstat sami“, izolování uprostřed Evropy, by v dlouhodobém trendu zřejmě podstatně převýšily ty náklady, které si vyžaduje proces naší integrace do EU, o přímo opačném vývoji možných přínosů této varianty pro českou ekonomiku už ani nemluvě.

Literatura

Altman, F. L.: Začlenění střední Evropy do jednotného trhu EU (text přednášky). Praha, Friedrich Ebert Stiftung 1999.

Chvojka, P.: Evropská měnová unie a společná měna. Praha, ČSOB (Speciální informace) 1996.

Chvojka, P.: Evropská měna: víceúrovňový pohled na okolnosti jejího fungování. *Bankovníctví*, 1998, č. 5, s. 4-5.

Chvojka, P.: EURO: výzva pro české banky. *Bankovníctví*, 1999, č. 1, s. 8-9.

Chvojka, P.: Euro a jednotný vnitřní trh EU: podnikové aspekty. *Hospodářství/Ekonomická revue*, 1999, č. 1, s. 7-12.

Chvojka, P.: Málo víme, co musíme. *Ekonom*, 2000, č. 27, s. 22-24.

Lukášek, L.: Zamyšlení nad významem a obsahem evropského právního prostoru. *Mezinárodní politika*, 2000, č. 2, s. 6-8.

Mejstřík, M.: Makroekonomické a finanční aspekty rozvoje eurozóny. *Finance a úvěr*, 2000, č. 6, s. 310-325.

Ohlin, B.: *Interregional and International Trade*. Cambridge, Harvard University Press 1967.

Robejšek, P.: Vývoj české diplomacie na prahu 21. století. *Mezinárodní politika*, 2002, č. 4, s. 30-32.

Olšovský, L.: Na cestě ke vstupu do Evropské unie. *Bankovníctví*, 2001, č. 12, s. 34-35.

Procházka, P.: K postupu integrace českého bankovníctví do jednotného trhu EU. *Finance a úvěr*, 2000, č. 6, s. 326-347.

Příprava přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie (Bílá kniha). Brusel, Evropská komise 1995 (neofic. český překlad).

Regular Reports from the Commission on Progress towards Accession by Each of the Candidate Countries. Brussels, European Commission 1997-2002.

Rupp, M. A.: Kandidátské země z pohledu Evropského parlamentu (text přednášky). Praha, Friedrich Ebert Stiftung 2002.

Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie. Nové příležitosti, možná rizika. Praha, Vysoká škola ekonomická 2001.

Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie. Ekonomická konvergence, konkurenceschopnost a sociální soudržnost. Praha, Vysoká škola ekonomická 2002.

Tang, H. (ed.): *Winners and Losers of EU Integration*. Washington, D.C., The World Bank 2000.

Tauchman, J.: Specializace národního hospodářství jako specifického subjektu ve světové ekonomice. Praha, EÚ ČSAV – Kabinet MSDPSI 1973.

Vintrová, R. a kol.: Sociální a ekonomické souvislosti integrace ČR do EU. Praha, Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii 2002.

BENEFITS AND COSTS OF THE CZECH REPUBLIC MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION

Petr CHVOJKA, Pujmanové 1583, CZ – 140 00 Prague 4.

Abstract:

The aim of the article is a systemic summarization of processes, ways and main determinants influencing the relation between costs and benefits connected with the CR accession to the European Union. Author attempts to find out and to classify moments on macroeconomic both microeconomic level which are relevant for maximization of the realized economic effect. New conditions of the EU single market and importance of quick adaptation of enterprises activities to them are being discussed.

Keywords: costs/benefits of the EU accession, determinants of integration effect maximization, *acquis communautaire*, location problems of the EU single market

JEL Classification: F15, F36, E50, D20